

Л.Л. Мельник, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та публічного управління, докторант

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

СТАТИЧНИЙ І ДИНАМІЧНИЙ АСПЕКТИ ПРИБУТКОВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Анотація

Поглиблено наукові засади щодо визначення змісту і взаємозв'язку дефініцій «прибуток» і «прибутковість», виокремлено «види» прибутковості. Визначено етапи прибутковості сільськогосподарських підприємств України, дана оцінка розміру прибутку і рівня рентабельності сільського господарства в контексті сучасних потреб його інноваційного розвитку.

Ключові слова: прибуток, прибутковість, сільське господарство, економічне зростання, інноваційний розвиток, агробізнесові господарства.

I. Вступ

Функціонуюча модель сільського господарства України в основному є ринкового спрямування. У ній прибуток акумулює в собі всю сукупність економічних процесів, що протікають у виробничо-господарській діяльності агробізнесових господарств. Одержання прибутку є головною їх метою, спонукальним мотивом і важливим джерелом економічного зростання і розвитку.

Науково-методологічні питання прибутковості сільського господарства на макро- і мікрорівнях тією чи іншою мірою висвітлювалися у працях багатьох вітчизняних вчених. Особливий науковий інтерес представляють публікації таких авторів як В.І. Довгалюк, О.В. Приказюк, П.Т. Саблук, О.М. Саприкіна й багатьох інших. Однак дана проблематика все ще залишається недостатньо вивченою, чимало її питань є дискусійними, що потребує продовження поглиблених досліджень у даному напрямі.

Прибутковість – це запорука фінансово-економічної стабільності і конкурентоспроможності усіх суб'єктів підприємницької діяльності в

сільському господарстві на засадах мінімізації витрат за рахунок використання сучасних видів техніки і технологій. У цьому зв'язку актуальними є дослідження щодо відображення науково-методологічних засад економічного змісту прибутку, його статичного й динамічного вимірів.

II. Постановка завдання

Метою статті є поглиблення теоретико-прикладних засад щодо визначення змісту і взаємозв'язку дефініцій «прибуток» і «прибутковість», з'ясування досягнутого стану прибутковості сільського господарства, потреб і напрямів її підвищення.

III. Результати

Одностайність серед науковців – рідкісне явище при аналізі економічного змісту більшості дефініцій. Не є виключенням з цього і бачення ними сутності поняття «прибуток». У залежності від точки зору автора та тематики дослідження в економічній літературі воно подається по-різному. Одним із найбільш поширених є визначення прибутку як кінцевого результату господарської діяльності первинних виробничих ланок ринкового спрямування. З урахуванням того факту, що прибуток складне і багаторівневе утворення, пропонуємо трьохрівневе трактування економічного його змісту: у виробничому, реалізаційному і розподільчому аспектах.

Виробничий – тут увага акцентується на першоджерелі його створення. Ним є додаткова праця людини в будь-якій сфері господарської діяльності понад необхідну. Відповідно прибуток агробізнесових підприємств – вартість додаткового продукту, створеного в додатковий робочий час працівниками, який реалізується на ринку в ціні товару як її частка понад витрати виробництва. Прибуток водночас характеризує виробничий потенціал суб'єкта господарювання й реально одержаний результат від його використання. Стосовно обміну як джерела частки прибутку, то фактично через механізм ринкових цін відбувається лише перерозподіл створеного у виробництві прибутку між підприємствами. Додатковий прибуток одних є водночас втратою для інших. Розподільчий контекст прибутку є дворівневим. Спочатку

відбувається розподіл новоствореної вартості на заробітну плату і додаткову вартість. Оплата праці входить у витрати виробництва і через них впливає на величину прибутку. Для підприємства, яке використовує найману працю, розподіл новоствореної вартості на заробітну плату і прибуток має принципове значення й потребує погодження інтересів двох господарюючих суб'єктів – найманих працівників і роботодавців. Для господарських одиниць сімейного типу розподіл доданої вартості на заробітну плату і прибуток не має принципового значення. Другий рівень розподілу прибутку – це розподіл реально отриманого прибутку. Після виплати податку на нього, прибуток може використовуватися за двома головними напрямками: 1) на невиробничі цілі, особисте споживання зокрема; 2) капіталізація прибутку (як власне джерело інвестицій у виробничо-комерційну діяльність).

Комплексність категорії «прибуток» найбільш повно знаходить свій прояв у його багатofункціональності. У ринковій економіці прибуток виконує такі головні функції: 1) стрижень, домінантна її ознака. Притаманна ринку досконалої конкуренції тенденція до максимізації прибутку і мінімізації витрат щодо усіх видів товарів є однією із найбільш позитивних сторін ринкової економіки; 2) мотиватор, головна мета і рушійна сила економічного зростання і розвитку первинних виробничо-господарських ланок та їхньої сукупності. Орієнтованість на прибуток забезпечує пошук і впровадження у виробництво усіх можливих напрямів і засобів мінімізації витрат, підвищення якості продукції; 3) власне джерело інвестування підприємствами розширеного виробництва (на інноваційних засадах зокрема) та доходів місцевого й державного бюджетів; 4) регулятор виробництва.

Механізм його дії: показники віддачі (окупності) авансованого капіталу (норма прибутку) і поточних витрат (рівень рентабельності) слугують орієнтиром для виробників при вирішенні питання що і скільки виробляти, тобто визначають виробничо-господарську структуру галузі, інвестиційну привабливість певного виду виробництва (у землеробстві, наприклад, структуру посівів). Зрештою через механізм міжгалузевої і внутрішньогалузевої

конкуренції формується структура виробництва відповідна платоспроможним потребам людей; 5) синтезує низку показників щодо виробничо-комерційної діяльності підприємства, починаючи із створення добавленої вартості у виробництві, формування собівартості продукції і закінчуючи її реалізацією та одержанням прибутку. Його максимізація за рахунок мінімізації витрат виробництва і капіталізація сприяють економічному зростанню та розвитку виробництва і на цих засадах підвищенню добробуту людей. Використання цивілізованих чинників підвищення прибутковості підприємства забезпечує поєднання його економічних інтересів із суспільними.

Важливим аспектом комплексного підходу до поняття «прибуток» є його дослідження в статичному і динамічному аспектах. У цьому зв'язку пропонуємо розмежування категорій «прибуток» і «прибутковість». Відносно їх співвідношення, то перша є вихідною, визначальною щодо другої. Прибуток – це його вимір у статистиці на певний період часу. Якщо ж прибуток розглядати в динаміці, як процес його одержання впродовж більш-менш тривалого часу, то доцільно використовувати поняття «прибутковість». У ній виокремимо спадну, сталу і зростаючу прибутковість.

Прибуток і прибутковість мають вимір. Для цього застосовують три основних показники: маса прибутку, його норма, рівень рентабельності. Стійка, а тим більше зростаюча прибутковість є основою, базисом, необхідною умовою «економічної і фінансової стійкості» господарюючих суб'єктів. Чим вища прибутковість, тим міцніший їхній економічний стан, конкурентоспроможність на ринку, більше можливостей для розширеного відтворення на інноваційних засадах.

З урахуванням розглянутих теоретичних питань, проаналізуємо прибуток і прибутковість сільськогосподарських підприємств України за період 2010-2016 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Прибутковість діяльності підприємств галузі сільського господарства в Україні

Показники	2010	2012	2013	2014	2015	2016

Чистий прибуток, млрд. грн.	17,3	26,7	14,9	21,4	101,9	89,3
Підприємства, які одержали чистий прибуток у відсотках до загальної кількості	69,6	78,6	80,3	84,7	88,9	88,3
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	17,5	16,3	8,3	9,3	30,4	24,9

Джерело: [1, с. 174].

Наведені дані дають підстави стверджувати, що в цілому впродовж 2010-2016 рр. сектор аграрних підприємств був щорічно прибутковим. Обсяг чистого прибутку, отриманого сільськогосподарськими підприємствами в 2016 р., становив 89,3 млрд. грн., що в 5,2 разів більше порівняно з 2010 р. (17,3 млрд. грн.). Позитивною тут є тенденція зростання частки прибуткових сільськогосподарських підприємств до загальної їх кількості. Рівень рентабельності всієї діяльності підприємств у галузі сільського господарства в 2016 р. становив 24,9% (в 2010 р. 17,5%) [1, с. 174]. Здобутки галузі в цьому напрямі – очевидні. Саме цей незаперечний факт науковцями і практиками визнається як найбільше досягнення аграрної реформи в останні роки.

Водночас актуальним для наукового і особливо прикладного аспектів дослідження прибутковості сільського господарства України має визначення досягнутих розмірів прибутку – рівнів його норми і рентабельності виробництва потребам економічного зростання і розвитку сільського господарства на інноваційних засадах.

За розрахунками науковців, наявність основних засобів у сільськогосподарських підприємствах України становить близько 20% від технологічної в них потреби. У цілому за рівнем технічної оснащеності вітчизняне сільське господарство нині відстає від сільського господарства країн-членів ЄС у середньому в 8-10 разів. Без застосування сучасних технічних засобів і технологій неможливо виробляти конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках, здійснювати мінімізацію втрат і витрат, освоєння європейських стандартів якості продукції, що має особливе значення в умовах посилення євроінтеграційних процесів.

Фундаментом подальшого розвитку сільського господарства є його перехід на інноваційну модель, що потребує чималих інвестицій. Одне із головних їх джерел – капіталізація значної частки одержаного прибутку. У перспективі це забезпечить мінімізацію витрат і збільшення прибутків. На сьогодні досягнута прибутковість не дає можливості більш ефективно використовувати економічний потенціал агроєкосистем, матеріальних, людських і фінансових ресурсів. Це може стати можливим тільки при підвищенні прибутковості на засадах переходу галузі на інноваційні засади і насамперед із посиленням впливу на сільське господарство зовнішніх чинників, зумовлених глобалізаційними процесами, євроінтеграцією зокрема.

Отримані розміри прибутку самі по собі не дають можливості для однозначної оцінки їх самодостатності. Для цього їх слід порівняти з іншими показниками. Так, у розрахунку на одне сільськогосподарське підприємство України в 2016 р. обсяг чистого прибутку становив 1873 тис. грн. Для порівняння в аспекті вартості деяких видів техніки на сьогодні: зернозбиральний комбайн John Deere T670 (з ПДВ) коштує майже 5 млн. грн. (4,8), трактор Беларус 1221.2 1 млн. грн., ЮМЗ 8244.2 – 594 тис. грн. Коментарі тут зайві.

Відносно динаміки розмірів прибутку, то тут важливо врахувати суттєве знецінення гривні. Так, в національній валюті обсяги прибутку в 2016 р. щодо 2010 р. зросли в 5,2 рази, а в доларах США в 1,8 рази. Важливо забезпечити прибутковість 5,6 тис. сільськогосподарських підприємств, які в 2016 р. одержали чистий збиток. Зрештою навіть за умови, що весь одержаний прибуток у секторі сільськогосподарських підприємств буде капіталізовано, цього недостатньо для забезпечення розширеного відтворення на інноваційних засадах. А тому суттєве підвищення прибутковості агропідприємств є головною умовою їхнього техніко-технологічного переоснащення і на цих засадах ефективного і стабільного функціонування та розбудови постіндустріальної моделі сільського господарства. Вважаємо, що рівень рентабельності має бути як мінімум 40-50% і норма прибутку не менше 15%. У 2016 р. тільки соняшник

і виноград досягли прийняттого рівня рентабельності – відповідно 61,9% і 71,4%, а норма прибутку на вкладений капітал (з урахуванням вартості землі) становить близько 5-6%.

IV. Висновки

На підставі вищевикладеного, можна зробити кілька висновків.

Визначення сутності дефініції «прибуток» на сьогодні не є завершеним. При всій різноманітності підходів зміст прибутку визначається, як правило, однобічно. Втім прибуток – це системоутворюючий елемент ринкової економіки, в якому втілюються більшість її економічних явищ і процесів. Отримання прибутку – це її базова, головна мета, мотиватор і джерело економічного зростання і розвитку. Як комплексну категорію прибуток слід розглядати у трьох вимірах: виробничому, реалізаційному і розподільчому. Прибутку притаманні статичний і динамічний аспекти.

Ринкова трансформація одержавлених сільськогосподарських підприємств потребує врахування того об'єктивного процесу, що в умовах ринкової економіки прибутковість для них – це їхнє життєве кредо, умова стратегічної стійкості, адаптованості до ринкового середовища, конкурентоспроможності та збільшення частки на ринку. Звідси об'єктивна і головна мета діяльності агробізнесового господарства – одержання прибутку та його максимізація.

У практичному аспекті в останні роки має місце позитивна тенденція зростання прибутковості сільськогосподарських підприємств. Проте в умовах посилення глобалізації економічних процесів, євроінтеграція сільського господарства України зокрема, потребують подальшого зростання його прибутковості.

Література

1. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2016 рік / Державний комітет статистики України. – К., 2017. – 246 с.